

Nagy János¹

A HARC KUTATÁS-MENTÉS DOKTRINÁLIS FEJLŐDÉSE²

„A személyek mentésére való képesség nem fogja számunkra megnyerni a háborút, de ha nem rendelkezünk vele, akkor bizonyosan elveszítjük....”
(Lance Smith tábornok)

Az egyre modernebb, technikailag fejlettebb fegyverrendszerek kezelésére alkalmas személyzetek kiképzése igen drága és időigényes. A katonai parancsnokok tisztában vannak a jól képzett szakemberek jelentőségével és mindent megtesznek katonáik megmentéséért, ezért a II. világháború óta speciális szervezeteket tartanak fenn a bajbajutott személyek mentésére. A modern hadviselés, a nemzetközi szervezetekkel, polgári szakértőkkel történő együttműködés szükségszerűen megváltoztatta a mentésre vonatkozó kezdeti elveket. A cikk áttekinti a harci kutatás-mentés fejlődését meghatározó változásokat, a jelenlegi doktrína előzményeit, a valamint személyek mentésének mai értelmezését.

DOCTRINAL DEVELOPMENT OF COMBAT SEARCH AND RESCUE

Military commanders have recognized the increasing cost of trained personnel to use modern high-technology weapon systems. The value of well-trained personnel has increased therefore commanders make every effort to rescue their soldiers. Since World War II specialized organizations are maintained to rescue distressed persons. In modern warfare, co-operation with international organizations, civil experts inevitably changed the the initial recovery principles. The article reviews the historical changes effecting the development of combat search and rescue, the current doctrine, and the interpretation of personnal recovery.

A HARC KUTATÁS-MENTÉS KÖRÜLMÉNYEINEK VÁLTOZÁSA

A személyek mentésére vonatkozó alapelvek kialakulása a II. világháborúban kezdődött. 1940-ben az angliai légi csata alatt a britek legnagyobb problémáját az jelentette, hogy nem rendelkeztek elegendő kiképzett személyzettel. A kiképzetlen pilóták bevetése nem csak a siker esélyeit csökkentette, de sokszor a méregdrága vadászgépek is megsemmisültek anélkül, hogy az bármilyen harcászati előnnyel járt volna. A pilóták kiképzése jelentős időt vett igénybe és igen költséges volt, repülőtereket, repülőgépeket, üzemanyagot és megfelelően kiképzett oktatókat követelt, mely erőforrásokat az ország védelmére rendelkezésre álló eszközök közül kellett elvonniuk. A leggazdaságosabb és idő takarékosabb megoldás az volt, ha a lelőtt, lezuhant pilótákat igyekeztek megmenteni és a lehető leghamarabb ismét harcba vetni őket. [1]

Az idő múlásával egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a mentésre speciálisan kialakított hatékony szervezet nélkül a csatorna, vagy a szárazföld felett lelőtt személyzetek túlélési esélye rendkívül kicsi. Mivel a kezdetben fehér színű, vöröskereszttel jelölt mentő repülőgépek jogi státusza bizonytalan volt, rendszeresen érték támadások őket, melyek következtében a repülőgépeket felfegyverezték, fehér festésüket terepszínűre változtatták, valamint a vöröskereszt jelzést is eltávolították róluk. A támadások után a mentőrepüléseket lehetőség szerint vadászrepülő biztosítás mellett hajtották vég-

1 ezredes, MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, nagyjahung@gmail.com

2 Lektorálta: Krajnc Zoltán alezredes, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, krajnc.zoltan@uni-nke.hu

re. A kutatás-mentés védett jellege megszűnt, megkezdődött a harci kutatás-mentés időszaka.

A helikopter belépése a hadviselésbe jelentős előrelépést jelentett a harci kutatás-mentésben. Bár a helikopter már a II világháború végén is rendelkezésre állt, az akkori típusok gyenge teljesítménye miatt tömegesen nem alkalmazták őket. A vietnámi háború során a tapasztalatok folyamatos beépítése a technikai fejlesztésekbe meghozta eredményét, és a harci kutatás-mentés jövőjét meghatározó helikoptereket építettek, melyek már elegendő teljesítménnyel rendelkeztek ahhoz, hogy a mentési műveletekhez elégséges üzemanyagot, fegyverzetet, önvédelmi eszközöket és a katonákat vegyenek a fedélzetükre.

Az Öböl-háború volt az első olyan háború, melyet a média gyakorlatilag egyenesben közvetített. A nyilvánosság előnyeit mindkét oldalon ki akarták használni, de legnagyobb hatása a hadifoglyok televízióban történő megjelenésének volt. Először bizonyosodott be milyen drámai hatással vannak a televíziós közvetítések a civil lakosságra, közvéleményre, a hozzátartozókra és a harcoló alegységek moráljára.

A második öbölháború alatt a bebizonyosodott, hogy a modern hadviselés már nem csak az egyes személyeket teszi ki az elszigetelődés, elfogás és vallatás veszélyének, hanem komplett csoportokat is, mint például a légijárművek utasait, különleges műveleti katonákat, vagy mélységi felderítőket. A közvélemény és a politika nyomása egyértelművé tette, hogy az elszigetelt személyeket beosztásuktól, rendfokozatuktól függetlenül meg kell menteni. Ez a tény vezetett ahhoz a felismeréshez, hogy a túlélő kiképzésben részesülő katonák körét jelentősen bővíteni kell, és ehhez a meglévőnél hatékonyabb és nagyobb kiképző központok létrehozása szükséges.

A NATO-szövetségesek 2006. novemberi rigai csúcstalálkozójukon jóváhagytak egy, a biztonsággal kapcsolatos átfogó civil katonai megközelítést, melynek lényeges része a Szövetség együttműködésének javítása más szervezetekkel. Az átfogó megközelítés magában hordozza a különböző nemzetközi szervezetekkel történő együttműködést, melyek a katonai erővel párhuzamosan, azokkal együttműködésben hajtják végre feladataikat, miközben nem részei a katonai vezetési rendszernek. Jelenlétük a katonai műveletek különböző szakaszaiban őket is kiteszi az elszigetelődés veszélyének, a személyek mentésére vonatkozó feladatok előzetes tervezésekor az együttműködő szervezetek tagjaira is figyelmet kell fordítani.

A nemzetközi szervezetek mellett a katonai törzsekben nőtt a civil szakértők, tanácsadók létszáma is. A folyamatos igény az új, naprakész információkra, a média szerepének gyors növekedése magával hozta, hogy a haditudósítók, újságírók, riporterek és közvetítő stábjaik is egyre nagyobb létszámban jelentek meg a hadszíntéren. A helyzethez alkalmazkodva az ellenség egyre inkább felismerte a könnyű prédának tekinthető civilek elfogásának jelentőségét, mivel fogva tartásukkal, valamint az azt övező tárgyalások során relatíve könnyen szerezhettek politikai, vagy katonai előnyöket.

A NATO harci kutató-mentő doktrínájának definíciója szerint a harci kutatás-mentés fogalma alatt az ellenséges terület felett feladatot teljesítő, harci kutatás-mentésre kiképzett, a szükséges felszerelésekkel ellátott légijármű személyzetek lelövésének, balesetének, kényszerleszállásának észlelését, helyzetük megállapítását, felkutatásukat, azonosításukat és mentésüket értjük, válsághelyzetekben és háborús körülmények között. [2]

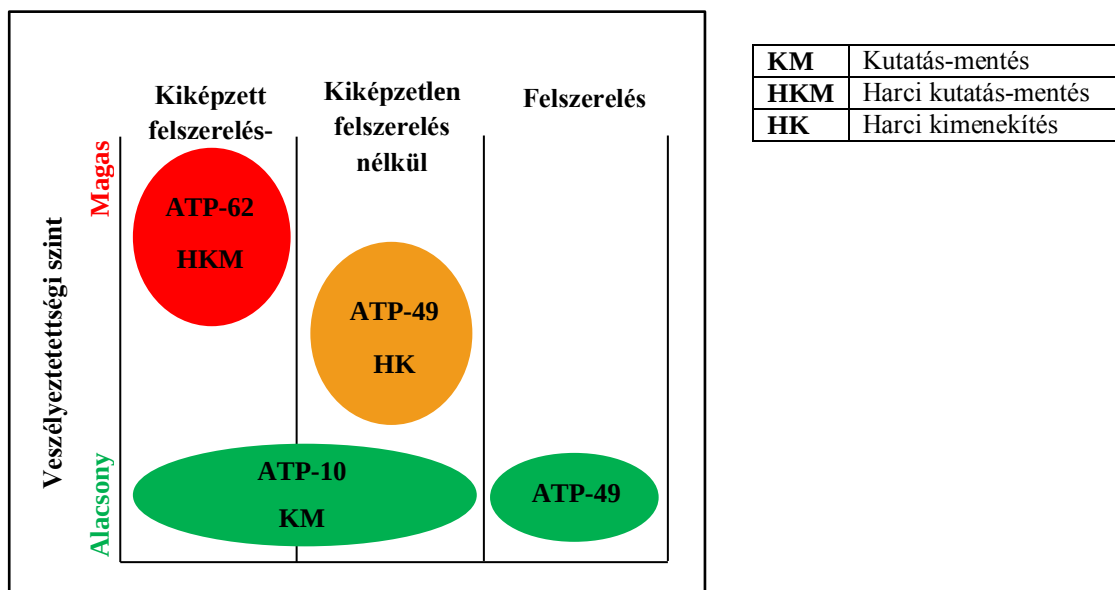
Ahogy az a definícióból egyértelműen kiderül, a harci kutatás-mentés elsődleges feladata a légijárművek személyzeteinek mentése. A harci kutató-mentő műveletek alapvető elemei a bajbajutott pilóták tartózkodási helyének pontos meghatározása, valamint a bajbajutott személyek minden kétséget kizáró azonosítása. A légijárművek pilótái rendelkeznek megfelelő eszközökkel és kiképzettséggel a helymeghatározás és azonosítás végrehatásához, a mentési művelet során mindvégig az előzetesen megtanultak szerint, kiszámítható módon viselkednek, a mentő erőkkkel a művelet felkészülési időszakában meghatározott módon együttműködnek. Az együttműködés alapvető feltétel, annak hiányában a mentési művelet nem kerül végrehajtásra.

A körülmények megváltozásával, az elszigetelődés veszélyének potenciálisan kitett személyek körének bővülésével a mentésre vonatkozó alapelveket olyan módon kellett átalakítani, hogy az szükség esetén a felszereléssel nem rendelkező, kiképzetlen személyekre is eredményesen alkalmazható legyen.

A meglévő doktrína fejlesztésére adott okot a média növekvő szerepe is, hiszen ellenségeink a médián keresztül könnyen elérhetik a világ bármely részét és hadifoglyaikról készült videóikkal befolyásolhatják a közvéleményt, ezzel nyomást gyakorolva a politikusokra, akik véleményüket és döntéseiket ennek megfelelően formálhatják.

A SZEMÉLYEK MENTÉSÉRE VONATKOZÓ DOKTRÍNA TERVEZET ELŐZMÉNYEI

2004-ig a NATO doktrínákban a „személyek mentésére” kifejezést nem használták. A fogalom tartalmilag a kutatás-mentésre vonatkozó ATP-10 és a harci kutatás-mentésre vonatkozó ATP-62 doktrínákban jelent meg. Az ATP 49 NATO helikopter doktrína szintén tartalmazott harci kimenekítésre, valamint eszközök mentésére vonatkozó irányelveket.

1. ábra A mentési feladatokkal kapcsolatos korábbi doktrínák [3]

A kutató-mentő (ATP-10) doktrína nem különböztette meg a túlélőket kiképztségük és felszerelésük szerint, a harci kutatás-mentés doktrína (ATP-62) pedig csak kiképzett légijármű

személyzetekre vonatkozott. A szárazföldi erők felismerték saját katonáik légi műveletek alatti mentésének szükségességét és kidolgozták a harci kimenekítés, valamint a felszerelések mentésének részleteit.

Bizonyos kulcsfontosságú felszerelés, eszköz kimentése különösen fontos lehet, azonban ez nem veszélyeztetheti a művelet végrehajtását és nem járhat a katonák életének felesleges veszélyeztetésével. A fentiek alapján kijelenthető, hogy eszközök mentése csak alacsony fenyegetettségi szint mellett lehetséges.

Kutató-mentő doktrína

A kutatás-mentés, a doktrína megfogalmazása szerint, repülőgép, felszíni vízi jármű, vagy tengeralattjáró, speciális mentő csoportok és eszközök használata vízen, vagy szárazföldön bajba került személyek felkutatása és megmentése céljából. [4]

A jelenleg használatos NATO ATP 10 (D) kutató-mentő doktrína 1995-ben, 17 év kidolgozó munka után került kiadásra. A dokumentum felülvizsgálata 2000-ben elkezdődött, azonban a tagállamok közötti vélemény különbségek miatt az átdolgozás a mai napig nem fejeződött be. Mivel nem sikerült konszenzusra jutni, az átdolgozott kiadás nem lépett életbe és a NATO Katonai Tanácsát kérték fel a kérdés rendezésére.

Időközben a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO³) és a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO⁴) közös munkacsoportja létrehozta a Repülési és a Tengerészeti szervezet közös kutató-mentő kézikönyvét (IAMSAR⁵). A NATO az ATP 10 átdolgozásakor maximálisan figyelembe vette a már elfogadott civil szabályzatot, és ahol csak lehetett egységesítette a civil és katonai eljárásokat.

2009-ben az Egyesült Királyság javasolta az ATP 10 teljes törlését és a civil kézikönyv NATO doktrínaként történő elfogadását. Miután a NATO Katonai Tanácsának Légi Szabványosítási Bizottsága (MCASB⁶) megvitatta a kérdést, Belgium, Hollandia, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok hatálytalanította a doktrínát és számos más tagállam is jelezte, hogy megvizsgálja a hatálytalanítás lehetőségét. A jövőt tekintve az a legvalószínűbb, hogy a NATO teljes egészében elfogadja a civil kutató-mentő kézikönyvet és véglegesen hatálytalanítja a sok vitát kiváltó meglévő doktrínát. [5]

Harci kutató-mentő doktrína

A harci kutató-mentő koncepció a hidegháború ideje alatt a lineáris hadviselésnek megfelelően lett kidolgozva. A kezdeti megközelítés szerint, ha a gépszemélyzet a saját csapatok vonalán túl szigetelődött el, akkor harci kutató-mentő, ha a saját oldalon, akkor kutató-mentő műveletről volt szó.

A NATO 1990-es években dolgozta ki saját harci kutató-mentő koncepcióját a bajba jutott légijárművek személyzetének mentésére, melynek első változata alapvetően az amerikai dokt-

³ International Civil Aviation Organisation

⁴ International Maritime Organisation

⁵ ICAO and IMO Search and Rescue manual

⁶ Military Committee Air Standardisation Board

rínán alapult.

A dokumentum olyan gépszemélyzetek mentésére íródott, akik megfelelő túlélő kiképzésben részesültek és rendelkeztek a túléléshez és az azonosításhoz szükséges eszközökkel és felszereléssel. A doktrína legújabb kiadása tartalmazza a „korlátozott kiemelésre” (LIMEX⁷) vonatkozó fejezetet, mely definíció szerint a harci kutatás-mentés hatálya alá nem tartozó, megfelelő kiképzéssel és felszereléssel nem rendelkező elszigetelt személyek észlelését, azonosítását, helyzet meghatározását és kimentését takarja.

A személyek mentésére vonatkozó doktrína kidolgozása

2003-ban a NATO Katonai Tanácsának Légyügyi Szabványosítási bizottságának Kutató-mentő albizottsága vetette fel egy NATO személyek mentésére vonatkozó doktrína kidolgozásának szükségességét. 2004-ben elkészült az első tervezet, majd 2005-ben a Katonai Tanács Légyügyi Szabványosítási bizottsága hivatalosan engedélyezte a doktrína kidolgozását, mint a 7195-ös tanulmány, melynek rövid megnevezése először AJP-3.3.8. volt, ami később AJP-3.3.9-re változott. [6]

2005-ben megkezdődött a személyek mentésére vonatkozó eljárások kidolgozása. Az új dokumentum alapját az érvényben lévő harci kutató-mentő doktrína (ATP-62), valamint a NATO Balkánon és Afganisztánban használt egységes működési eljárások képezték. A kidolgozók egy része a meglévő doktrína (ATP-62) leváltására, míg mások az azzal együtt való használatra szánták a dokumentumot.

A Katonai Tanács Légyügyi Szabványosítási bizottsága kétségbe vonta, hogy a kidolgozás alatt álló anyag alkalmas az ATP-62 kiváltására. A kérdés a NATO nemzeteket is megosztotta, annak ellenére, hogy az Afganisztánban folyó műveletek bebizonyították, hogy a meglévő doktrína nem alkalmazható a mai modern hadviselésben. Mivel a problémára vonatkozóan döntés nem született a hivatalos kidolgozó munka megrekedt, és csak néhány megszállott szakember folytatta az eljárások fejlesztését. [7]

A helyzet egészen 2011-ig nem változott, doktrína helyett kizárólag tervezetek keringtek a szakértők között, azonban ezek a napi életben nem voltak használhatók, hivatalos kiadásukra nem került sor. 2011februárjában kiadásra került az „Összhaderőnemi Személyek Mentésére Vonatkozó Műveleti Irányelvek” (Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines) című kiadvány, amely összefogja és egyesíti a korábbi vázlatokat.

A dokumentum összefoglalja a NATO személyek mentésére vonatkozó doktrínára, eljárás-módokra, és a felkészítésre, kiképzésre vonatkozó tervezeteket. Hiánypótló szerepet szándékozik betölteni, addig, míg az új doktrína kiadásra nem kerül. Nem jóváhagyott doktrínáról van szó, hanem egy referencia okmányról, amely irányelveket biztosít a műveletek végrehajtásához addig, amíg nem jön létre hivatalos megegyezés az új doktrína tekintetében. A kiadvány fejlesztése, nem ért véget, a kidolgozók folyamatosan várják az észrevételeket, javaslatokat, amelyek alapján a tervek szerint minden évben módosítják azt.

A dokumentum a NATO műveletben résztvevő katonai és polgári személyekre is vonatkozik. Célja az, hogy a NATO személyek mentésére vonatkozó alapelveket meghatározza, valamint,

⁷ Limited Extraction

hogy támpontot adjon arra vonatkozóan, hogy mely személyek vannak leginkább kitéve az elszigetelődés veszélyének, és hogy a különböző veszélyeztetettségi szintekhez milyen kiképzést kell biztosítani. [8]

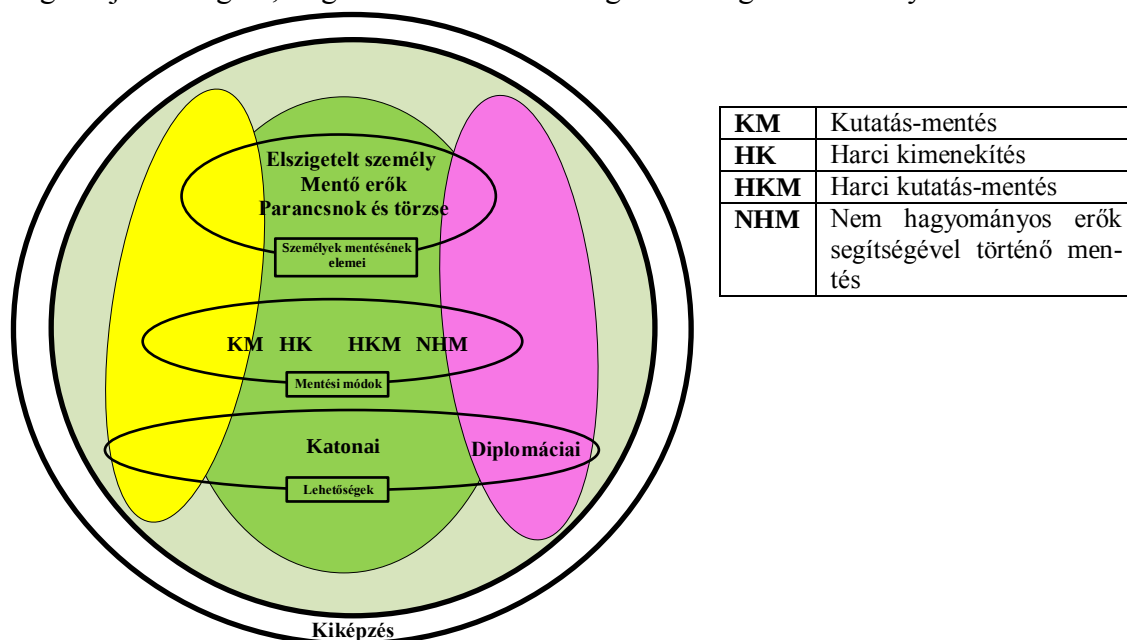
SZEMÉLYEK MENTÉSÉNEK ÉRTELMEZÉSE

A definíció szerint a személyek mentése azon katonai, diplomáciai és polgárok általi erőfeszítések összessége, melyek az elszigetelt személy saját erőkhöz történő visszatérését és újbóli integrációját szolgálja. A definícióban szereplő „integráció” alatt a visszatért személy orvosi, pszichológiai kezelését, információ szerzési és tapasztalat feldolgozási célból történő kikérdezését kell érteni. [9]

A harci kutatás-mentéshez képest a legjelentősebb változást az jelenti, hogy a mentési műveletek nem korlátozódnak a katonákra, valamint az, hogy az elszigetelt személy mentésének nem feltétele, hogy megfelelően felkészített legyen és rendelkezzen a szükséges felszerelésekkel.

A személyek mentésének elemei

A személyek mentésére szolgáló rendszernek 3 eleme van, melyek közül egyik a parancsnok és törzse, akik feladata, hogy a mentési tervet integrálják minden feladatba, valamint, hogy a mentési műveleteket szinkronizálják a folyó műveletekkel. A rendszer következő eleme a mentő erőket jelenti, akik kiváló felkészültségükkel és felszerelésükkel a személyek mentésének tervezését, végrehajtását végzik, míg a harmadik elem maga az elszigetelt személy.

2. ábra személyek mentésének rendszere [10]

A NATO alapelv szerint a személyek mentésére rendelkezésre álló lehetőségek közül az adott helyzetnek leginkább megfelelőt kell kiválasztani. A katonák által végrehajtott mentésen túl a rendelkezésre álló lehetőségek közé tartozik a diplomáciai megoldás, melyet a nemzeti kormányok kezdeményeznek az elszigetelt személy mentésének előkészítése, támogatása érdekében. A nem kormányzati szervezetek és a polgári lakosok is gyakran játszanak fontos szerepet

a fogvatartott személyek szabadon bocsájtásának előkészítésében, így ezt a lehetőséget is mérlegelni kell a mentési művelet elkészítésekor. [11]

A NATO katonai műveleti során mindhárom lehetőséget mérlegelni kell, azokat egymás kiegészítéseként kell alkalmazni, megfelelő és hiteles kommunikációs rendszerrel és jól működő felderítő támogatással kiegészítve. A mentésben résztvevő erőket mindhárom lehetőség külön-külön és együttes alkalmazására is fel kell készíteni, ennek megfelelően kell ellátni őket speciális felszereléssel és ennek megfelelően kell felépíteni az alkalmi köteleket.

Alkalmazható mentési módszerek

A kiadott irányelvek alapján a személyek mentése során alkalmazhatók a kutatás-mentés, a harci kimenekítés, a harci kutatás-mentés, valamint a nem hagyományos erők által segített mentés módszerei.

A kutatás-mentés a bajbajutott személy felkutatását és mentését jelenti olyan környezetben, ahol ellenséges tevékenységre nem lehet számítani. A katonai kutatás-mentés elsősorban a katonák felé irányul, de a rendelkezésre álló erőforrások függvényében polgári mentési feladatokat is elláthat. A NATO tagállamok kutatás-mentése nemzeti felelősség, amit a Nemzetközi Polgári Repülési Szövetség (ICAO)⁸ követelményei alapján kell megszervezni.

A harci kimenekítés ellenséges környezetben kerül végrehajtásra, ahol az elszigetelt személy, vagy a mentő erők nem rendelkeznek a harci kutatás-mentés végrehajtásához szükséges képzettséggel, vagy felszereléssel.

A harci kutatás-mentés során ellenséges fenyegetettség mellett, speciális módszerek és eljárások alapján, a feladatra szervezetszerűen kijelölt mentő erők hajtják végre az elszigetelt személy mentését, miközben mind a mentő erők, mind a bajbajutott személy speciális felkészültséggel és felszereléssel rendelkezik a feladat végrehajtásához. A művelet elsősorban repülőeszközök személyzeteinek mentésére irányul, a speciális felkészítés hiányában más katonai személyek ezt a módszert nem tudják alkalmazni.

A nem hagyományos módszerekkel történő mentés során különleges erők, vagy más speciálisan felkészített, az adott országban rejtett tevékenységet folytató erők, személyek, hálózatok segítségével történik az elszigetelt személy mentése, olyan helyzetekben, amikor a hagyományos módszerek nem alkalmazhatók.

ÖSSZEGZÉS

Az egyre modernebb, technikailag fejlettebb fegyverrendszerek kezelésére alkalmas személyzetek kiképzése igen drága és időigényes. A katonai parancsnokok tisztában vannak a jól képzett szakemberek fontosságával, jelentőségével és mindent megtesznek katonáik megmentéséért. A nyugati társadalmakban megnőtt az érzékenység katonáik elvesztése iránt, így a társadalmi nyomás hatására a politikai vezetők is alapvető célként tűzték ki a veszteségek minimalizálását és az elszigetelt, vagy hadifogságba esett katonák mielőbbi visszajuttatását.

⁸ International Civil Aviation Organisation

A katonai műveletek általában koalíciós környezetben kerülnek végrehajtásra több nemzet együttműködésével. A haderő ilyen típusú alkalmazása jelentős kihívásokat jelenthet olyan területeken, mint például a vezetés, irányítás, harcérintkezés szabályai, kommunikáció, együttműködési képesség, miközben a végrehajtandó feladatok egyre összetettebbek, ezáltal egyre pontosabb, szorosabb együttműködést igényelnek. A katonai feladatrendszer növekvő komplexitása magában hordozza az igényt a szövetségen belüli közös eljárásmodok és kiképzési rendszerek kialakítására, azok közös fejlesztésére és a koalíciós műveletek során használt felszerelések, eszközök egységesítésére.

Az „Összhaderőnemi Személyek Mentésére Vonatkozó Műveleti Irányelvek” hivatalos kiadvány, amely a korábbi évek hiányát pótolja mindenki számára hozzáférhető módon. A dokumentum lehetővé teszi, hogy a tagállamok egységes elvek szerint, egymással együttműködve, hatékonyan hajtsanak végre személyek mentésére szolgáló műveleteket. Bevezetésével létrejött az az egységes követelményrendszer, amelyhez a kiképzést kell biztosítani, azok az eljárások, melyhez a felszerelést be kell szerezni. A követelmények egységesítésével a NATO műveletekben résztvevő állomány már a hazai felkészülése során képes elsajátítani az alapvető közös eljárásokat, növelve ez által a felkészülés hatékonyságát és eredményességét.

Mivel a felkészülés egységes elvek szerint történik a különböző nemzetek képzése összevonható, az egyes részfeladatok megoszthatóak. Akkor, amikor a gazdasági válság következtében a védelmi kiadásokat minden ország csökkenti, a kiképzés két vagy többoldalúvá tételével, a közös iskolarendszer kialakításával hatékonyabbá tehetjük azt, ami pénzt takaríthat meg a programban résztvevő országok számára. Az új dokumentum magával hozza az együttműködés erősödését, új együttműködési területek kialakítását, mind a hagyományos értelemben vett túlélő kiképzés, mind pedig a kialakulóban lévő és fejlesztés alatt álló városi túlélés területén.

A tanulmány az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) 84368. számú kutatási projektjének keretében készült. A projekt címe: „Evolution of theory and practice of universal and Hungarian aerial warfare” (Az egyetemes és magyar légi hadviselés elméletének és gyakorlatának a fejlődéstörténete)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] <http://thedaysofglory.blogspot.com/2010/07/day-8-battle-of-britain.html>, letöltve: 2010-09-22
- [2] AAP-6. NATO Glossary of Terms and Definitions Edition 2012 Version 2
- [3] Personnel Recovery, Joint Air Power Competence Centre, 2011, 10. oldal
- [4] AAP-6. NATO Glossary of Terms and Definitions, Edition 2012 Version 2
- [5] Personnel Recovery, Joint Air Power Competence Centre, 2011, 12. oldal
- [6] Personnel Recovery, Joint Air Power Competence Centre, 2011, 14. oldal
- [7] Personnel Recovery, Joint Air Power Competence Centre, 2011, 15. oldal
- [8] Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines, 22 February 2011, 3. oldal
- [9] Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines, 22 February 2011, 4. oldal
- [10] Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines, 22 February 2011, 7. oldal
- [11] Joint Personnel Recovery Joint Operational Guidelines, 22 February 2011, 8. oldal
- [12] ATP-49(E) Use Of Helicopters In Land Operations October 2008
- [13] Personnel Recovery Centre of Excellence Workshop Summary, RAF Wycombe March 2012
- [14] Report of the meeting of The Personnel Recovery(Pr) – Adhoc Working Group (Pr-Ahwg) to Draft the ‘Nato Personnel Recovery Policy’ for Consideration at Nato HQ, Brussels, 2007.